

DIDŽIUOJUOSI LIETUVA – LIETUVOS POLITINIO ELITO IR GYVENTOJŲ POŽIŪRIŲ PALYGINIMAS

PROF. DR. IRMINA MATONYTĖ

*Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos
Politikos mokslų katedros profesorė
Professor at Political Science Department of
General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania
Šilo g. 5A, LT-10322 Vilnius
irmina.matonyte@lka.lt*

ROBERTA ŠIAUDVYTYTĖ, MA

*Generolo Jono Žemaičio Lietuvos karo akademijos
Politikos mokslų katedros specialistė
Specialist at Political Science Department
of General Jonas Žemaitis Military Academy of Lithuania
Šilo g. 5A, LT-10322 Vilnius
ro.siaudvyte@gmail.com*

Santrauka

Tautinės tapatybės jausminė raiška nebūtinai kyla iš plačiai įsisąmonintų ir reflektuotų, bet vis dėlto iš daugiau ar mažiau aiškiai atpažįstamų kolektyvinių vertybių, simbolių, istorinės atminties akcentų etc. Piliečių tapatinimasis su tam tikra valstybe ir jos bendruomene neatsiranda „pagal nutylėjimą“, o yra nuolat kuriamas ir tapatybė labai priklauso nuo stipraus ar silpno vienijančio naratyvo, valstybės vardu vykdomos viešosios politikos sprendimų, valstybės situacijos ir

pasiekimų tarptautinėje bendruomenėje ir pan. Straipsnis paremtas tyrimo, kokius Lietuvos – kaip valstybės ir socialinės-kultūrinės visuomenės (įsivaizduojamosios bendruomenės) – bruožus šalies gyventojai bei politinis elitas laiko vertais pasididžiavimo ir pagarbos, rezultatais. Pateikiami ir interpretuojami pagrindiniai Lietuvos politinio elito ir gyventojų požiūrių sutapimai ir skirtumai.

Reikšminiai žodžiai: tautinė tapatybė; valstybė; pilietybė; politinis elitas; viešoji nuomonė.

Įvadas

Kas galėtų paneigti, kad piliečių požiūris į savo šalį daro didžiulę įtaką valstybės gyvenimui, raidai ir bendrai jos gyventojų gerovei. Tą požiūrį formuoja nemažai veiksnių: tapatinimasis su tautine dauguma ar mažuma, nuomonė apie šalies valdymą ir valdžią, tarpasmeninis ir institucinis pasitikėjimas, valstybės atstovų kalbų ir veiklos tarptautinėje politikos, sporto ir meno arenoje vertinimas ir pan. Tad nieko keisto, kad gyventojų požiūris į valstybę yra politikos sociologų tyrimų objektas.

Strateginių studijų centras prie Vilniaus universiteto ir Pilietinės visuomenės institutas 2005–2007 metais atliko išsamų tyrimą „Lietuvos tauta: būklė ir raidos perspektyvos“¹. Šiuo tyrimu buvo siekiama „identifikuoti svarbiausias Lietuvos visuomenės ir tautos problemas, grėsmes bei kylančius iššūkius ir pateikti galimus šių problemų sprendimo būdus ar atsako į iššūkius alternatyvas“². Įdomu tai, kad šio tyrimo atspirties taškas – „Lietuvos Tauta, suvokiama kaip Lietuvos visuomenė (Lietuvos piliečiai). Šiuo atveju Lietuvos visuomenė suprantama kaip pilietinė kategorija, t. y. Lietuvos gyventojai, turin-

¹ <http://www.civitas.lt/research/lietuvos-tauta-bukles-ir-raidos-perspektyvu-analize/>

² Adomėnas, M.; Augustinaitis, A.; Janeliūnas, T.; Kuolys, D.; Motieka, E. (sud.) *Lietuvos tauta: būklė ir raidos perspektyvos*. Vilnius: Versus aureus, 2007, p. 12.

tys pilietines pareigas ir ryšius su valstybe.³ Minimoje studijoje pateikiami lyginamieji 1990 m., 1999 m., 2005 m. apklausų duomenys ir, pavyzdžiui, akcentuojama, kad klausimas: „Ar Jūs didžiuojatės, kad esate Lietuvos pilietis?“ ilgainiui ėmė generuoti vis mažesnę palaikymą, t. y. 1990 m. „labai didžiuoavosi“ ir „greičiau didžiuoavosi“ net 88 proc. apklaustųjų, o 1999-aisiais – 59 procentai.⁴ Tačiau taip pat pastebėta, kad Lietuvai įstojus į ES ir NATO (2005 m.) didžiavimosi savo šalimi rodiklis kiek pakilo (iki 66 proc.).

2018 metais išleista A. Ramonaitės, I. Petronytės-Urbonavičienės, P. Skirkevičiaus ir E. Vosylius kolektyvinė monografija „Kas eitų ginti Lietuvos? Pilietinio pasipriešinimo prielaidos ir galimybės“, nagrinėjanti Lietuvos gyventojų nuostatas dėl savo valstybės. Ši knyga skirta pilietinio pasipriešinimo galimybėms, kurios siejamos su apklaustųjų požiūriais į Lietuvą. Tyrimas atliktas 2017 m. vasario–kovo mėnesiais. Į klausimą: „Ar Jūs didžiuojatės, kad esate Lietuvos pilietis (-ė)?“ 30 proc. atsakė, kad „labai didžiuojuosi“, 45 proc. – „greičiau didžiuojuosi“, 15 proc. – „greičiau nesididžiuoju“ ir 4 proc. – „visiškai nesididžiuoju“⁵. Tad matome, kad nors viešajame diskurse dominuoja kritiški šalies ateities perspektyvų vertinimai, per dešimtmetį teigiamo tapatinimosi su Lietuva (didžiavimosi ja) rodiklis pastebimai išaugo ir knygos autoriai tai sieja su Lietuvoje didėjančiu pilietiniu sąmoningumu agresyvios Rusijos politikos akivaizdoje.

Nacionalinės tapatybės ir socialinio identifikavimosi svarba nemažta ir veikiant globalizacijos procesams. Kiekvienam asmeniui savo kolektyvinės tapatybės suvokimas suteikia tiek vertybinį, tiek savęs, kaip unikalios asmenybės, atradimo ir realizavimo pagrindą. „Priklausomybė tautinei bendrijai užtikrina asmens tęstinumą, sutei-

³ *Ten pat*, p. 11.

⁴ *Ten pat*, p. 113.

⁵ Ramonaitė, A.; Petronytė-Urbonavičienė, I.; Skirkevičius, P.; Vosylius, E. *Kas eitų ginti Lietuvos? Pilietinio pasipriešinimo prielaidos ir galimybės*. Vilnius: Aukso žuvis, 2018, p. 81.

kia prasmę jo egzistencijai, nes brandus žmogus siekia išeiti iš savojo Aš ribų ir susijungti su platesniu Mes kontekstu.⁶ Asmeniui svarbu pačiam save įvardinti kaip priklausantį tam tikrai bendruomenei, nes tada jis save tarsi apibrėžia ir užkerta kelią kitiems jį apibrėžti: „<...> gali būti pasaulyje žinomas ir pagarbiai traktuojamas tik tada, kai pats žinai, kas esi, ir neleidi, kad tavo egzistencijos bei savivokos ribas nustatytų kiti“⁷.

Būtent kolektyvinė tapatybė yra veiksmas ir procesas. Būtų gana pretenzinga griežtai nustatyti, kas svarbiau, t. y. ar asmeniui pirmiau reikia išgyventi tam tikrus tapatybės raidos ir raiškos etapus, kad tam tikru metu galėtų įvardinti, kokia jo tapatybė, ar pirmiau pripažįstama sau, kad esu būtent *tas*, ir tada elgiamasi atitinkamai – taip, kaip *turėtų* elgtis „normalus“ *tapatybinės* grupės narys. „Tapatybė yra pasiekiamą, o ne nustatoma ar pripažįstama – ji yra sąmoninga veikla ir identifikavimasis su tuo, kas mums egzistenciškai svarbu. Nėra ir negali būti nei normatyvinės tapatybės teorijos, nei tapatybės eksperų, kurie pagal objektyvius kriterijus nustatytų, kas yra kas.“⁸ Deja, vis dar „didelei daugumai lietuvių intelektualų priklausymas nacijai yra tas pats, kas priklausymas tautybei. Šis politinių ir kultūrinių terminų supainiojimas pasiekia apogėjų, kai nesugebama – arba sąmoningai nenorima – tapatinti lietuviškumo su Lietuvos pilietybe. Taip išeina, kad jeigu žmogus yra lenkų, rusų arba žydų kilmės, jis negali būti tikras lietuvis. Polinkis įsivaizduoti lietuviškumą griežtai etnokultūrine, o ne politine prasme liudija labai siauras, nelanksčias ir uždaras lojalumo bei tapatybės sampratas, lemiančias lietuvių sąmonės nusistatymą.“⁹

⁶ Antinienė, D. Asmens tautinio tapatumo tapsmas. Sociopsichologinės šio proceso interpretacijos. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. 2002/2, p. 101.

⁷ Donskis, L. Globalizacija ir tapatybė: asmeninės pastabos apie lietuviškuosius tapatybės diskursus. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. 2006/2, p. 71.

⁸ *Ten pat*, p. 71.

⁹ Donskis, L. Tapatybė ir laisvė: trys intelektualiniai portretai. Vilnius: Versus aureus, 2005, p. 48–49.

Sunku prieštarauti minčiai, kad „globalizacijos paveiktame nūdienos pasaulyje, kuriame beveik nebeliko lokalinių civilizacijų ir tradicinės socialinės sanklodos, tapatybė nustojo buvusi priskyrimo ir pavaldėjimo dalyku. Tapatybę tokia pasaulyje mes sąmoningai pasirenkame.“¹⁰ Ir kartais prireikia stiprios valios jai išlaikyti. „Tapatybė yra kupinas įtampų savęs ir mus supančio pasaulio interpretacijos ir supratimo laukas, kuriame kryžiuojasi tai, ką apie mus galvoja ir sako kiti, ką apie save galvojame ir kalbame patys, ir kuo mes patys norime būti. <...> Tapatybė yra visų pirma sąmoninga veikla, o ne vien jausena.“¹¹ „Realiam pasaulyje tapatybė visada reiškia žmonių tapatinimąsi su kolektyvinės atminties, sentimentų ir vaizduotės struktūromis.“¹²

Lietuvoje (2018 m.) vykstančių intensyvių politinių ir pilietinių ginčų dėl dvigubos pilietybės šviesoje įdomu gilintis į tai, kuriuos Lietuvos – kaip valstybės ir socialinės-kultūrinės visumos (įsivaizduojamosios bendruomenės¹³) – bruožus dabartiniai faktiniai Lietuvos gyventojai laiko vertais pasididžiavimo ir pagarbos. Tokio teigiamo vertybinio tapatinimosi su savo šalimi aspektai yra šiuolaikinių politinės kultūros tyrimų dalis, nes tiek socialinės srities mokslininkai, tiek demokratijos principus gerbiantys politikai vis plačiau pripažįsta keletą dalykų.

Pirma, tautinės tapatybės jausminė raiška kyla nebūtinai iš plačiai išsąmonintų ir reflektuotų, bet vis dėlto iš daugiau ar mažiau aiškiai atpažįstamų kolektyvinių vertybių, simbolių, istorinės atminties akcentų ir pan. Antra, bet kuriuo atveju – net ir „automatinio“, vadinamojo nuoliniais reikalavimais pagrįsto pilietybės įgijimo atveju – tapatinimasis su tam tikra valstybe ir jos bendruomene neatsiranda „pagal nutylėji-

¹⁰ Donskis, L. Globalizacija ir tapatybė: asmeninės pastabos apie lietuviškuosius tapatybės diskursus. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. 2006/2, p. 70–71.

¹¹ *Ten pat*, p. 71.

¹² Donskis, L. Nacionalizmas ir globalizacija: XXI amžiaus iššūkiai Lietuvai. *Kultūros barai*. 2002/10 (455), p. 10.

¹³ Anderson, B. *Įsivaizduojamos bendruomenės. Apmąstymai apie nacionalizmo kilmę ir plitimą*. Vilnius: Baltos lankos, 1999, p. 20–23.

mą“, o yra nuolat kuriamas, persvarstomas, patiriamas, t. y. kultivuojamas, o kolektyvinė tapatybė labai priklauso nuo stipraus ar silpno vienijančio naratyvo, valstybės vardu vykdomos viešosios politikos sprendimų, valstybės situacijos ir pasiekimų tarptautinėje bendruomenėje ir pan. Kaip teigia A. Giddensas, „refleksyvinis Aš projektas, kuris verčia palaikyti rišlius, bet nuolatos revizuojamus biografijos naratyvus, yra įgyvendinamas perfiltruotų per abstrakčias sistemas daugiariopų pasirinkimų kontekste“¹⁴. Be to, „globalizacijos eroje tapatybė yra daugiamatė ir apima bent keletą tarpusavyje susisiejančių ir komunikujančių socialinės bei kultūrinės patirties sluoksnių“¹⁵. Visais šiais aspektais net ir to paties asmens didžiavimosi savo šalimi akcentai gali kisti keičiantis gyvenimui, kaupiant ir vertinant savąją patirtį, sava laikomos valstybės istoriją, jos raidą ir perspektyvas, valstybei atstovaujančių asmenų veiklą, pasiekimus ir taip toliau.

Ryškesni tapatybių skirtumai tikėtini tarp atskirų socialinių grupių atstovų, besiskiriančių išsilavinimu, amžiumi, etnine kilme, gyvenamąja vieta (įskaitant ir savo bei artimųjų emigracijos patirtis) etc. Vis dėlto daugiausia dėmesio demokratinėje visuomenėje turėtų sulaukti galimi neatitikimai tarp to, kuo (čia, Lietuvoje) didžiuojasi šalies gyventojai (visuomenės nuomonė), ir kuo – jos politinis elitas (pagrindiniai teisėtų sprendimų priėmėjai ir atstovaujamosios demokratijos lyderiai).

Tyrimo metodika

Šiame straipsnyje (kuris paremtas politinio elito ir Lietuvos gyventojų tyrimu) bus siekiama išsiaiškinti, ar (kaip) skiriasi politinio elito ir visuomenės nuomonės ir požiūriai į Lietuvos, kaip valstybės ir kaip socialinės visumos, bruožus, ar politinis elitas labiau negu ben-

¹⁴ Giddens, A. *Modernybė ir asmens tapatumas*. Vilnius: Pradai, 2000, p. 14.

¹⁵ Donskis, L. Globalizacija ir tapatybė: asmeninės pastabos apie lietuviškuosius tapatybės diskursus. *Sociologija. Mintis ir veiksmas*. 2006/2, p. 82.

drai visi šalies gyventojai didžiuojasi būdami Lietuvos piliečiai ir turėdami Lietuvos Respublikos pasus (su kuriais, beje, be vizos galima keliauti į 119 valstybių; palyginkime – „galingiausias“ šiuo atžvilgiu Singapūro Respublikos pasas garantuoja bevizės keliones į 127 šalis¹⁶).

Empirinė medžiaga imama iš dviejų apklausų, parengtų Tarptautinės socialinių tyrimų programos (ISSP) klausimyno pagrindu. Klausimyne kartojami dvi klausimų serijos:

Pirmas klausimas (žr. Priedai, 1 lentelė) – „Ar jūs didžiuojatės Lietuva dėl...?“. „...to, kaip joje veikia demokratija; jos politinės įtakos pasaulyje; jos ekonominių pasiekimų; jos socialinės apsaugos sistemos; jos mokslinių ir technologinių pasiekimų; jos pasiekimų sporte; jos pasiekimų mene ir literatūroje; jos karinių pajėgų; jos istorijos; to, kad su visomis visuomenės grupėmis joje elgiamasi vienodai ir teisingai.“ Buvo pateikti 4 galimų atsakymų variantai: „Labai didžiuojuosi“; „Šiek tiek didžiuojuosi“; „Nelabai didžiuojuosi“; „Visai nesididžiuoju.“

Antras klausimas (žr. Priedai, 2 lentelė) – „Pritariate ar nepritariate toliau nurodytiems teiginiams?“. „Man geriau būti Lietuvos piliečiu nei bet kurios kitos pasaulio šalies piliečiu“; „Šiuo metu Lietuvoje yra tam tikrų dalykų, dėl kurių man gėda“; „Pasaulis būtų geresnis, jeigu žmonės iš kitų šalių būtų panašesni į lietuvius“; „Apskritai Lietuva yra geresnė šalis nei dauguma kitų šalių“; „Žmonės turi palaikyti savo šalį, net jei ji eina neteisingu keliu“; „Kai mano šaliai pasiseka tarptautinėse sporto varžybose, aš didžiuojuosi tuo, kad esu lietuvis“; „Aš dažnai nesididžiuoju Lietuva tiek, kiek norėčiau“; „Pasaulis būtų geresnis, jei lietuviai pripažintų Lietuvos trūkumus.“ Buvo pateikti 5 galimų atsakymų variantai: „Labai pritariu“; „Pritariu“; „Nei pritariu, nei nepritariu“; „Nepritariu“; „Labai nepritariu“.

Pagal atsakymų į šias dvi klausimų serijas pasiskirstymą toliau pranešime tarpusavyje lyginamos dvi populiacijos – Lietuvos gy-

¹⁶ Global Passport Power Rank 2018, <<https://www.passportindex.org/byRank.php>>

ventojai ir Lietuvos parlamentari (nacionalinis politinis elitas). Re-rezentatyvi šalies gyventojų apklausa (N = 1194) buvo atlikta 2013 metais minėtos Tarptautinės socialinių tyrimų programos (ISSP) už-sakymu ir atitiko reprezentatyvios apklausos standartus pagal lyties, amžiaus, gyvenamosios vietos ir išsilavinimo kriterijus. O Lietuvos Seimo narių apklausa vyko 2017 m. kovo–gegužės mėnesiais. Seimo narių apklausa reprezentatyvi tiek Seime atstovaujamų partijų, tiek Seimo narių politinės patirties ir lyties atžvilgiu (žr. Priedai, 3 ir 4 len-telės). Tarp šių dviejų apklausų esantis laiko skirtumas, aišku, moksl-i-niam analizės tikslumui nepadedą, tačiau žinant, kad tapatinimasis ir vertybinio pobūdžio nuomonės bei jausenos nėra labai labilios, greit kintančios ar „švytuojančios“, dviejų apklausų rezultatų palyginimas yra pakankamai pateisinamas ir pagrįstas.

Tyrimo rezultatai

Lyginamoji analizė rodo bendrą tendenciją: Lietuvos politinis elitas yra labiau linkęs akcentuoti (atsakyti „visiškai pritariu“) savo šalies pasiekimus, vertus pasididžiavimo, o Lietuvos gyventojų nuos-tatos dėl visų minimų ir galimai pasididžiavimo vertų sričių yra gerokai nuosaikesnės (atsako „pritariu“) (žr. Priedai, 1 diagrama). Tarp elitą ir gyventojus vienijančių motyvų, labiausiai skatinančių didžiulius Lietuvą, yra Lietuvos pasiekimai sporto srityje, Lietuvos istorija ir Lietuvos pasiekimai meno ir literatūros srityse. Absoliuti dauguma politinio elito (daugiau negu 90 proc.) ir keturi iš penkių šalies gyventojų (daugiau negu 80 proc.) „visiškai pritaria“ ar „pri-taria“, kad sportas, istorija ir menai yra Lietuvos stiprybės ir garbės šaltiniai. Panaši tendencija, nors kiek mažesnio masto, yra ir didelis politinio elito ir gyventojų didžiavimasis Lietuvos mokslo ir techno-logijų pasiekimais.

Tačiau yra ir vienas neigiamas motyvas, dėl kurio politinio elito ir gyventojų nuomonės sutampa, – tai neigiamai vertinama šalies socia-

linės apsaugos sistema: vos penktadalis Seimo narių ir panaši proporcija šalies gyventojų teigė, kad Lietuvoje veikianči socialinės apsaugos sistema yra verta pagarbos. Tokiu atveju tikriausiai akivaizdu, kad šių retų teigiamai Lietuvos socialinės apsaugos sistemą vertinančių respondentų „referentinė grupė“, su kuria mintyse respondentai lygino Lietuvą, buvo ne iš ES valstybės narės ir ne iš EBPO valstybės narės. „Referentinės grupės“ šalys greičiausiai priklausė buvusiai Sovietų Sąjungai.

Didžiausias politinio elito ir gyventojų nuomonių išsiskyrimas pastebimas srityse, susijusiose su viešuoju valdymu („to, kad su visomis visuomenės grupėmis joje elgiamasi vienodai ir teisingai“), demokratija („to, kaip joje veikia demokratija“) ir ekonomika („jos ekonominių pasiekimų“). Čia gyventojų vertinimai yra labai žemi, o politinio elito (savo veiklos) vertinimai yra gana aukšti. Gal dėl to būtų galima kaltinti politinio elito savikritikos trūkumą? Kita vertus, nieko keisto, kad viešojo valdymo paveikslą valdantieji ir Lietuvos gyventojai mato iš visiškai skirtingų perspektyvų.

Smarkiai skiriasi ir politinio elito (didelis) bei gyventojų (menkas) didžiavimasis Lietuva dėl jos politinės įtakos pasaulyje: politikai akivaizdžiai tuo labai didžiuojasi (86 proc. atsakė teigiamai), tačiau tik 24 proc. gyventojų reiškia panašias teigiamas nuostatas. Čia, kitaip negu visų kitų apklausoje vertintų motyvų atveju, abi lyginamos grupės (elitas ir gyventojai) tikriausiai rėmėsi iš esmės skirtingomis atskaitos sistemomis: politikai žiūrėjo iš plačios laiko, istorijos, įvairiapusės įtakos sampratos ir daugiapolės tarptautinių santykių perspektyvos, o gyventojai – iš siauresnių realistinių pozicijų. Tokią interpretaciją patvirtina ir nemažas skirtumas (nors, tiesa, jis yra gerokai mažesnis nei vertinant tarptautinę politinę įtaką) tarp to, kaip politinis elitas ir gyventojai vertina Lietuvos karines pajėgas. Beje, gyventojų didžiavimasis (siekęs 50 proc.) Lietuvos karinėmis pajėgomis 2013 m., kai buvo stipriai taupoma krašto apsaugos biudžeto sąskaita, yra tiesiog fenomenalus ir vertas tolesnio tyrimo, ypač turint galvoje, kad šian-

dieninėje Lietuvoje viešoji politika šioje srityje stipriai pakitusi. Politinio elito pasididžiavimas Lietuvos karinėmis pajėgomis siekė 86 proc. (2017 m.). Labiausiai ambivalentiškai ir priešaringai savose grupėse politinis elitas ir gyventojai vertina tai, ar su visomis visuomenės grupėmis joje elgiamasi vienodai ir teisingai. Lietuvos politikai yra linkę šiek tiek labiau (56 proc.) tam pritarti, o šalies gyventojai tam pritaria šiek tiek mažiau (39 proc.). Taigi, nors ir mažesniu mastu negu vertinant socialinės apsaugos sistemą, ir politikai, ir gyventojai pripažįsta, kad socialinio teisingumo, nediskriminavimo ir žmogaus teisių principai nėra gerai įtvirtinti ir reikalauja daugiau politinės ir pilietinės valios pastangų.

„Emocingiausioje“ ir jausmingiausioje klausimų serijoje, kur buvo tiesiogiai klausama apie gėdos ir pasididžiavimo, teigiamo ir neigiamo išskirtinumo jausmus, išgyvenamus dėl tapatinimosi su Lietuva (buvimo Lietuvos piliečiu), abiejų grupių respondentų atsakymai labiau varijuoja (žr. Priedai, 2 diagrama). Vis dėlto politinio elito ir gyventojų nuostatos iš esmės sutampa vertinant tiek labiausiai skatinančius didžiutis savo šalimi, tiek ir didžiausią gėdą keliančius dalykus. Atitinkamai pasididžiavimą dėl sporto pasiekimų reiškė 84 proc. politinio elito ir 78 proc. gyventojų, o nusivylimą dėl Lietuvoje esančių dalykų, t. y. „dėl kurių man gėda“, reiškė 73 proc. politinio elito ir 66 proc. gyventojų.

Nacionalinio išskirtinumo (mesianizmo) rodikliai abiejose lyginamose grupėse yra santykinai maži: tik 4 proc. Lietuvos elito ir 17 proc. gyventojų mano, kad pasaulis būtų geresnis, jei kitų šalių žmonės būtų panašūs į lietuvius. Nors, kita vertus, galbūt XXI amžiuje yra sumažėjęs tam tikrų savybių priskyrimas tautoms – ko gero, tam įtakos gali turėti globalizacijos pasekmės: pasaulis atviras kiekvienam ir naivus tautinių savybių skirstymas gali būti būdingas nebent konservatyviems provincijos gyventojams. Savo valstybę gyventojai vertina kritiškiau negu elitas – 47 proc. (palyginti su 30 proc. politinio elito) teigė, kad lietuviams būtų pravartu pripažinti Lietuvos trūkumus. Po-

litinio elito nuostatos išsiskyrė vertinant pilietybę – net 91 proc. teigė, kad jiems tikrai daug geriau būti Lietuvos, o ne kurios kitos šalies piliečiu. O Lietuvos pilietybės privalumus ir teigiamą išskirtinumą patvirtino tik 56 proc. šalies gyventojų.

Nedidelė politinio elito dalis (26 proc.) ir dar mažesnė dalis gyventojų (21 proc.) teigė, kad apskritai Lietuva yra geresnė šalis nei dauguma kitų šalių. Didesnis atotrūkis yra ir tarp politinio elito bei gyventojų atsakymų į teiginį, kad „dažnai nesididžiuoju Lietuva tiek, kiek norėčiau“ (32 proc. elito ir 48 proc. gyventojų).

Įdomu ir tai, kad šioje serijoje duomenų, kurie atskleidžia būtent jausminiais pagrindais formuojamą ir reiškiamą santykį su Lietuva, politinio elito vertinimai nebūtinai visose kategorijose buvo pozityvesni negu paprastų gyventojų (ką parodė aptartas pjūvis, paremtas objektyvesniais vertinimo kriterijais). Pavyzdžiui, kaip jau minėta anksčiau, tai, kad „šiuo metu Lietuvoje yra tam tikrų dalykų, dėl kurių man gėda“, pripažįsta 73 proc. politinio elito atstovų (palyginti su šiek tiek žemesne 66 proc. gyventojų proporcija). Seimo nariai panašiai, bet šiek tiek labiau negu gyventojai yra linkę pritarti ir nuostatai, kad „žmonės turi palaikyti savo šalį, net jei ji eina neteisingu keliu“: abiejose lyginamose grupėse šiai nuostatai pritaria mažiau negu pusė apklaustųjų (atitinkamai 45 proc. ir 43 proc.). Tačiau tokia Seimo narių nuostata yra pavojingai priartėjusi prie 50 procentų. Šiame straipsnyje dėl santykinai mažo kai kurių partijų apklaustų atstovų Seime skaičiaus susilaikysime nuo tolesnės analizės, koks yra Seime atstovaujамų partijų respondentų polinkis pritarti stiprios politinės valios diktatui.

Jausminių nuostatų, susijusių su Lietuva, apžvalga, kurioje lyginame politinio elito ir visuomenės nuomonės pozicijas, galime baigti dar vienu sporto akcentu: „kai mano šaliai pasiseka tarptautinėse sporto varžybose, aš didžiuojuosi tuo, kad esu lietuvis“. Taip teigė absoliuti abiejų grupių respondentų dauguma (atitinkamai 86 proc. ir 78 proc.).

Apibendrinimas

Apibendrinant šiuos du empirinių duomenų blokus, galima daryti keletą išvadų. Pirma, kalbant apie tapatinimąsi su Lietuva, matyti, kad politinis elitas ir gyventojai vis dėlto negyvena atskiruose „burbuluose“, jų požiūriai ir jausenos, susijusios su Lietuva (Lietuva kaip valstybe, kaip socialine-kultūrine visuma, kaip tarptautinių santykių pasaulio dalimi ir pan.), tarpusavyje nemažai sutampa. Lietuvos politinį elitą ir gyventojus tikrai vienija sporto pergalės. Tačiau pastebima ir reikšmingų neatitikimų tarp Lietuvos politinio elito bei gyventojų vertinimų. Ryškiausiai jie yra demokratijos kokybės, socialinio teisingumo srityse ir svarstymuose apie Lietuvos vietą plačiajame pasaulyje. Politinio elito atstovai – taip, kaip ir prognozuoja klasikinės socialinio statuso teorijos, – dėl aukštesnio išsilavinimo, stipresnių pozicijų galios struktūroje, didesnių pajamų ir pan. Lietuvoje mato daugiau šviesių spalvų, negu jų galima išvysti analizuojant bendrą visuomenės nuomonę.

Antra, vertinant tiek pagal platoniskąją valdovo sampratą, tiek pagal demokratinio elitizmo principus, politinis elitas – lyginant jį su paprastais piliečiais – turėtų jaustis labiau atsakingas už savo šalį, už savo veiksmus, išgyventi stipresnius gėdos už jos nesėkmes ir pasididžiavimo dėl jos pasiekimų jausmus, jie turėtų būti stipresni negu gyventojų. Tačiau Lietuvos atveju tai būtų galima pritaikyti tik iš dalies. Vertinant teigiamus mūsų šalies aspektus dažniausiai atsakymas yra „taip“ – politinis elitas nesivaržydamas reiškia savo pritarimą ir palaikymą. O vertinant neigiamus Lietuvos aspektus vis dėlto atsakymai linksta „ne“ link, politinio elito atsakymuose sunku aptikti labai stiprių politinės moralės ir politinės atsakomybės principų.

Trečia, kaip jau minėta, gyventojų nuomonės apklausa pagal aptariamus klausimus yra atlikta 2013 metais. Būtų įdomu vėl atlikti panašią apklausą ir patikrinti bent du dalykus. Pirmiausia, ar yra koks nors visuomenės nuomonės poslinkis, įvykęs per pastaruosius penkerius metus. Antra, ar dabartinio (išrinkto 2016 m.) Seimo jausminis

ir vertinamasis santykis su Lietuva (Seimo kaip visumos nuomonę atspindi politinio elito atsakymai) yra artimas ar tolimas (artimesnis ar tolimesnis) atstovaujamos tautos laikysenai ir jausenai. Per šią Seimo kadenciją atlikus tokią gyventojų apklausą būtų galima analizuoti ir tai, kiek partinės preferencijos veikia didžiavimosi Lietuva ar gėdos dėl Lietuvos jausmus, ir ar tie tikėtini partinių simpatijų pagrindu besireiškiantys gyventojų tapatinimosi su Lietuva profiliai sutampa (nesutampa) su jų atstovų Seime susikurtais Lietuvos vaizdiniais.

Ketvirta, būtų įdomu sužinoti, kaip „išėivijos“ auditorija atsakytų į šiuos klausimus ir į ką jos nuomonė būtų panašesnė – į dabartinių politinių elitą ar bendrai į Lietuvos gyventojus. O gal ši auditorija turi savo atskirą „burbulą“, kurį galbūt dar labiau stiprina tebevykstantys ginčai dėl dvigubos pilietybės įteisinimo? Derėtų labiau pasigilinti ir į tai, kad empiriniai duomenys rodo, jog Lietuvos politiniam elitui beveik 100 proc. „geriau būti Lietuvos, o ne kurios kitos šalies piliečiu“, tačiau vos kas antras šalies gyventojas patvirtino Lietuvos pilietybės privalumus ir teigiamą išskirtinumą.

Priedai

1 lentelė. Klausimas: ar jūs didžiuojatės Lietuva dėl...?

Ar jūs didžiuojatės Lietuva dėl...	Labai didžiuojusi	Šiek tiek didžiuojusi	Nelabai didžiuojusi	Visai nesididžiuoju
to, kaip joje veikia demokratija	1	2	3	4
jos politinės įtakos pasaulyje	1	2	3	4
jos ekonominių pasiekimų	1	2	3	4
jos socialinės apsaugos sistemos	1	2	3	4
jos mokslinių ir technologinių pasiekimų	1	2	3	4
jos pasiekimų sporte	1	2	3	4
jos pasiekimų mene ir literatūroje	1	2	3	4

Ar jūs didžiuojatės Lietuva dėl...	Labai didžiuojusi	Šiek tiek didžiuojusi	Nelabai didžiuojusi	Visai nesididžiuoju
jos karinių pajėgų	1	2	3	4
jos istorijos	1	2	3	4
to, kad su visomis visuomenės grupėmis joje elgiamasi vienodai ir teisingai	1	2	3	4

2 lentelė. Klausimas: pritariate ar nepritariate toliau nurodytiems teiginiams?

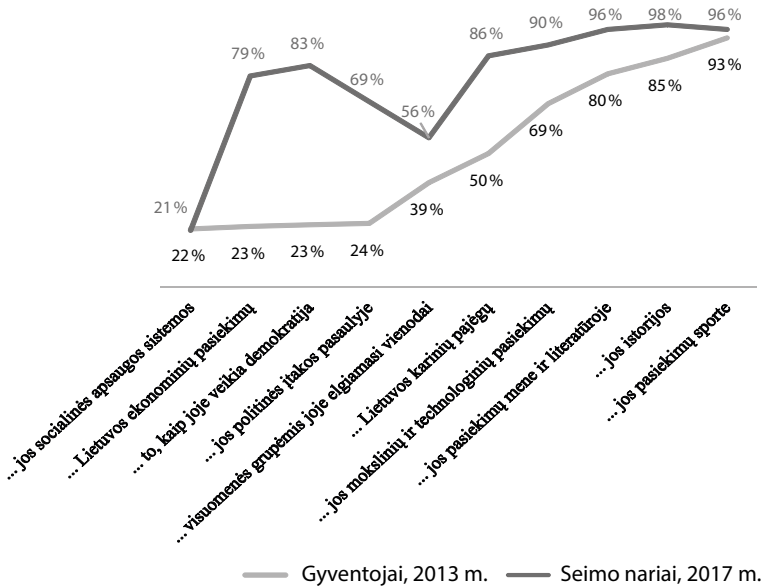
Pritariate ar nepritariate šiems teiginiams	Labai pritariu	Pritariu	Nei pritariu, nei nepritariu	Nepritariu	Labai nepritariu
Man geriau būti Lietuvos piliečiu nei bet kurios kitos pasaulio šalies piliečiu	1	2	3	4	5
Šiuo metu Lietuvoje yra tam tikrų dalykų, dėl kurių man gėda	1	2	3	4	5
Pasaulis būtų geresnis, jeigu žmonės iš kitų šalių būtų panašesni į lietuvius	1	2	3	4	5
Apskritai Lietuva yra geresnė šalis nei dauguma kitų šalių	1	2	3	4	5
Žmonės turi palaikyti savo šalį, net jei ji eina neteisingu keliu	1	2	3	4	5
Kai mano šaliai pasiseka tarptautinėse sporto varžybose, aš didžiuojuosi tuo, kad esu lietuvis	1	2	3	4	5
Aš dažnai nesididžiuoju Lietuva tiek, kiek norėčiau	1	2	3	4	5
Pasaulis būtų geresnis, jei lietuviai pripažintų Lietuvos trūkumus	1	2	3	4	5

3 lentelė. Realizuota Seimo (2017 m. gegužė) narių imtis (N = 56) pagal partijas

Partijos	Užpildė	Seime	Seime proc.	Užpildžiusių proc.
Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga	21	57	41	37,5
Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai	14	31	22	25
Lietuvos socialdemokratų partija	9	19	14	16
Liberalų sąjūdis	5	14	10	9
Lietuvos lenkų rinkimų akcija-Krikščioniškų šeimų sąjunga	1	8	6	2
„Tvarka ir teisingumas“	4	7	5	7
Mišri grupė	2	4	3	3,5
Iš viso	56	140	100	40

4 lentelė. Realizuota Seimo (2017 m. gegužė) narių imtis (N = 56) pagal kadencijų skaičių ir lytį (proc.).

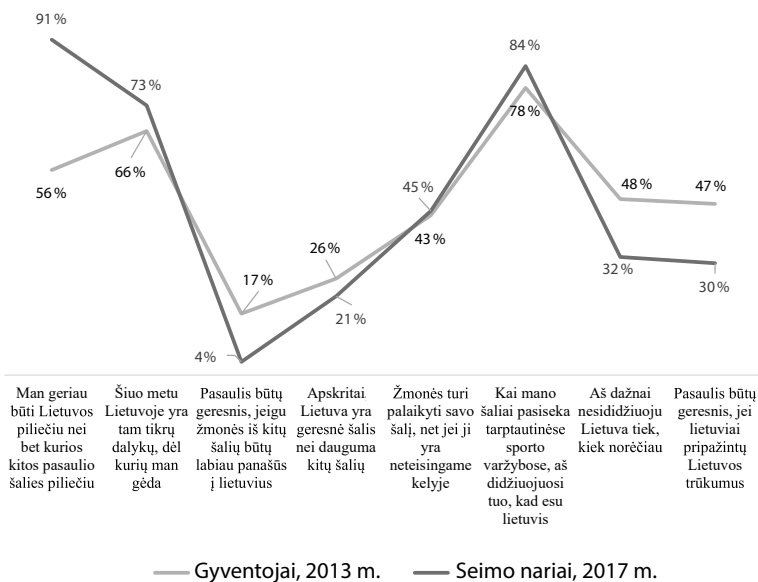
Pasiskirstymas	Atsakė moterų	Atsakė vyrų	Atsakė > 1 kadencija	Atsakė 1 (pirma) kadencija
	14	42	23	33
Pasiskirstymas apklausoje	25	75	41	59
Pasiskirstymas Seime	21	79	45	55

1 diagrama. Kurios sritys labiausiai skatina didžiutis Lietuva

Ar jūs didžiujatės Lietuva dėl...? („Visiškai sutinku“ ir „sutinku“ suma. Gyventojai 2013 m. N = 1194, Seimo nariai 2017 m. N = 56).

2 diagrama. Motyvai, skatinantys didžiuotis arba gėdytis Lietuva

Ar pritariate, ar nepritariate šioms teiginiams? („Visiškai pritariu“ ir „pritariu“ suma. Gyventojai 2013 m. N = 1194, Seimo nariai 2017 m. N = 56).

I AM PROUD OF LITHUANIA – A COMPARISON OF ATTITUDES OF THE LITHUANIAN POLITICAL ELITE AND PUBLIC OPINION

IRMINA MATONYTĖ

ROBERTA ŠLAUDVYTYTĖ

Summary

Keywords: national identity; state; citizenship; political elite; public opinion.

The affective national identity stems from not necessarily widely understood and explicit, but nevertheless, from more or less clearly recognizable collective values, symbols, patterns of historical memory, evaluation of actions and achievements of the representatives of the country, etc. The identification of citizens with a certain state does not arise “by default”, but is constantly revised and collective identity depends on a strong or weak unifying narrative, on quality and direction of certain public policy decisions, on the state of af-

fairs and “national” achievements in the international community and in the global arena of sports, culture and arts, etc. The article is based on the analysis of the features of Lithuania as a state and socio-cultural community which are held by public opinion in Lithuania and by Lithuanian political elite as, either, worthy of pride and respect or shameful and disgraceful. The main similarities and differences between attitudes of the Lithuanian political elites and Lithuanian citizens at large are presented and interpreted.

Įteikta 2018 m. rugpjūčio 20 d.